

NÉPMŰVELŐK EGYMÁS KÖZT

A M. N. T. közgyűlése

A Magyar Népművelők Társasága működésének második esztendejét lezáró közgyűlését április első felében Balatonkenesére akarta összehívni. Már-már a meghívókat is szétküldték, a Délvidék örvendetes visszatértével összefüggő események miatt azonban későbbre kellett halasztani a megtartását. Így aztán május 19-én ült össze a Társaság közgyűlése Múzeum-körúti helyiségében. Nagyon sokan jelentek meg vidéki tagjaink közül, így a törvényhatóságok népművelésügyének vezetői sorából: alispánok, polgármesterek, kir. tanfelügyelők, egy-két kivétellel teljes számban. A Társaság helyisége szűknek bizonyult a népes közgyűlés számára, de mint az elnök találóan mondotta: ... inkább akartunk a magunk portáján összehúzódnia, semmint idegen helyen kényelmeskedve ülésezni.

Dr. Antalfia Antal elnök megnyitójában kegyeletes szavakban emlékezett meg elhunyt tagjainkról: gróf Teleki Pálról és Pintér Jenőről. Az első leghatalmasabb pártfogónk volt, s igen nagy hála fűz bennünket az ő emlékéhez. Pintér Jenő, s nagy tudós, készséggel teljesített mindent, amire nézve hozzáfordultunk. A Társaság eddigi életét jellemző képekben mutatta be az elnök. Szólt a felmerült, de erős akarattal elhárított akadályokról, majd rámutatott a rövid idő alatt elért nagyszerű eredményekre. Két szemléletes táblázatban állította a jelenlevők elé az eredményt kifejező, nálunk szokatlanul nagy számokat. Arról beszélnek ezek az „amerikai” számok, hogy a Társaság, amióta belekapcsolódott a Tolnai-féle vállalatba, minő arányokban látta el az országot népies kiadványokkal. Ide csak a táblázat végső összegét jegyezzük: a Társaság kiadásában és az ő szellemi irányításával megjelenő folyóiratok, könyvek száma együttesen meghaladja az évi 31 millió példányt. Ez a szám a közeljövőben, az új lap megindításával lényegesen emelkedni fog. Ezek után az elnök a Társaság hálás köszönetét fejezte ki a nagyszerű eredmény létrehozásában közreműködőknek. Különösen kiemelte Hankiss János dr., Milleker Rezső dr., Lőrinczy Szabolcs dr. és Németh Sándor fáradozásait, valamint a népművelési titkároknak a kiadványok terjesztésében kifejtett buzgalmát.

A közgyűlés lelkes örömmel vette tudomásul az elnök beszámolóját s őszinte köszönetének kifejezése mellett a legmesszebbmenő felhatalmazást adott részére a Társaság ügyeiben bármily szükséges lépés megtételére.

A főtítkári jelentésből kitűnik, hogy a Társaságnak mintegy 1000 tagja van. Ha azonban hozzászámítjuk a lényegében a Társasághoz tartozó, s a közel jövőben formailag is a tagok közé sorolható népművelési gondnokokat, a tagok száma több mint 25.000-re emelkedik. — A Társaság 1941. évi zárószámadásait a számvizsgáló-bizottság helyesnek találta; javaslatára a felelős számadóknak a közgyűlés megadta a felmentvényt. Jóváhagyást nyert a jövő évi költségvetés is.

A felszólalók közül különösen Közi-Horváth József keltett nagy érdeklődést. Meleg elismeréssel méltatta a Társaság nagyjelentőségű működését, s arra kérte, lépjen a nagy nyilvánosság elé munkásságával és iparkodjék a szabadidő-mozgalmat — ami helyesen értelmezve nem más, mint népművelés — a maga működésének keretébe vonni s abban meg is tartani, nehogy egyesek politikai célok érdekében használhassák föl ezt a mozgalmat. Pohl Sándor a városok kölcsönös látogatásával kapcsolatos hangversenyek rendezésének, Hübner József műkedvelő-előadások céljára alkalmas színdarabok kiadásának érdekében szólalt föl. A közgyűlést társasvacsora követte.

N. S.

Rigmusok a Tiszahátról¹

4. A tavaszi ünnepek közül a *húsvét* az, amelyik a fiatalság életében jelentős szerepet játszik, éppen a másodnapján divó öntözködés révén. Erre az alkalomra is bőven vannak rigmusok a verselők tarisznyájában, s azok dallamnélküli, verses formában ügyesen fejezik ki a falusi fiatalok egymással való kedélyeskedéseit. A csoportosan öntözködők mondókája így hangzik:

„Eljött húsvét napja második hajnala,
Melyen szokott járni az ifjak tábora.
Kelj fel, gyöngye kis lány, ki szépen aludtál,
Mint a piros rózsza, szépen kinyiloitál.
Add ki a pár hímest, amit megígértél,
Amit a számunkra el is készítettél.
Add ki hát szaporán, ne késsél sokáig,
Hogy a mi táborunk meheszen tovább is.
Szívemből kívánom!”

T. i. az ünnepeket is, de a locsolásért járó, szépen díszített hímest tojást is. — A magánosan öltözködő legény is a hímeselek érdekében mondja el a kedveskedő rigmusokat:

„Jó reggelt, jó reggelt! Talán el is késtem?
Van-e a számomra egy pár hímest készen?
Keljtek fel, jányok, cifra nyoszolyából,
Adjátok a tojást arany kasszából!²
Mert ha nem adjátok, vizipuskám készen,
Ha rátok bocsátom, eláztok egészen!”

Már nem ennyire pajkosan követelőző és fenyegetőző hangú a következő öntözővers, melyben a népmesék elemei is jelentkeznek:

„Repül már a tavasz Tündér Ilonával,
Bejárja a mezőt díszes palástjával.
A tyúk is e vidám tavasz jöttén örül,
Gömbölyű tojással rakja fészket körül.
Kékre, feketére, zöldre himezzétek,
Mikor majd locsolok, elébem tegyétek.
Belőle nekem is adjatok egy cifrát,
Isten nevelje fel ezt a piros kis lányt!”

Ezek elmondása után előkerül a locsoló-üveg, vagy — jobb esetben — a hideg vízzel teli vödör és van sikoltozás a házban. Mikor aztán az öntözködő legény megkóstolta az ünnepi kalácsot és koccintott a házigazdával, újra megcsendülnek a rigmusok:

„Köszönöm, köszönöm szívességeketet,
Adjon a jó Isten helyén³ ezereket!
Hogyha majd megkondul utolsó órátok,
Mennyországban legyen örökös hazátok.
Szívemből kívánom, a pár hímest várom!”

Ezek voltak az egyházi ünnepekhez kapcsolódó tiszaháti népszokások rigmusai.

II.

A másik nagy csoportban az *emberi élet nagy alkalmak* szokásos mondókák és köszöntő-versek mellett a játékok rigmusai foglalnak helyet és igen gyakran elhangzanak a tiszaháti falvak népe között.

1. Házasság és haláleset — *lakodalom* és *temetés* — jelentős szerepet játszik az egész falu életében. A tiszaháti falvakban egy-egy jobbmódú, közismert gazdaember halála esetén külön „hívogató” járja végig a falut és hívja meg a temetésre

¹ Befejező közlemény.
² Kosárból.
³ Helyette.

az érdeklődő és részvétellel lévő családokat. Ennek a „hivogatás”-nak nincs verses szövege, de prózában megszilárdult alakja is igen jellemző a nép gondolatvilágára: „X. Y végtisztelességére szólítom tisztelettel mindnyájukat, egész háznépével, — vasárnap délután 3 órára.”

A meghívottaknak el kell menniük a temetésre, amelynek egyik érdekes mozzanata a *búcsúztatás*. A régebben divatban volt búcsúztató-rigmusok ma már kiveszőfélben vannak, bár sok helyen találkozhatunk még velük egy-egy ritka alkalommal. A tiszaháti falvakban inkább csak prózában írt búcsúztatók hangzanak el a koporsók felett.

2. Hanem a *lakodalmaknál* már van bőségesen rigmus. Jut belőlük a hivogatásra, az egyes ételek felett való elmondásra éppenúgy, mint a pohárköszöntőkre.

A lakodalmi hivogatást — vendéghívást — felpántlikázott vőfélyek végzik. Hallhatunk egészen rövid, tréfás mondókát is szájbukból:

„Réce, ruca, vadliba,
Jöjjenek a lakziba!
Hozzanak kést, kanált, villát,
Mert a mienk rozsdás.”

Gyakoriak azonban a hosszabb lélekzetű rigmusok is, mint például ez:

„Az élet útjain öröm, virág terem,
De vele együtt nő a bú és gyöttelem.
Szívünket is gyakran fájdalom rongálja:
Szükségünk van tehát egy szerető párja,
Ki velünk az élet terheit megossza,
Bánatunk enyhítse, örömünk fokozza.
A szent házasságot az Isten szerezte,
Mikor az első pár embert teremtette.
Engedvén azért az Úr parancsának,
Kis Pál kománk is párt keresett magának.
Erre Kovács Jolánt már ki is szemlélte,
Kiben boldogságát örökre föllelte.
Jövő csütörtökön tartja lakodalmát,
Melyre im meghívja egész ház családját!”

Természetesen ilyen meghívásra el kell menni a lakziba, már csak azért is, mert sokat lehet várni ilyen ügyesen verselő vőfélytől és a vőfély aztán ki is tesz magáért!

Nemcsak az első, második, sőt a harmadik tál étel felett mond talpraesett rigmusokat, de még az egyes ételfajtákat is verses mondókaival helyezi asztalra.

Az ajtóban megjelenő első tál étel, a leves felett szólásra nyílik a vőfély szája és köszönti a vendégeket ilyen módon:

„Becsületre méltó jeles gyülekezet,
Férfi-, asszony-nemből álló felekezeti!
Akit a szeretet ide kötelezett,
Halljon szót, valaki ez helyre érkezett!
Nem célo, hogy iften sokat peroráljak,^a
Hanem, hogy tisztemben serényen eljárjak.
Ételt hoztam, azért innen elébb megyek,
Hogy minden vendégnek a kedvére tegyek.
Nagy öröme vagyon jó gazdánk szívének,
Hogy sok szép vendégi házába gyűlenek.
Azért parancsolá nekem, a vőfélynek:
Hozzak ételt, mert a vendégek ennének!”

Alig fogyasztották el az arany színű tyúkhúslevest, már a második tál ételt hozták. A vőfélynek most is van mondanivalója:

„Hogy a mi vendégünk éhen ne maradjon,
Nagy üres gyomorral haza ne ballagjon,

Szónokoljak.

*Más ételt is hoztam, azért hát egyenek,
Isten áldásával megelégedjenek!*"

S minthogy a második, a leves utáni étel a töltöttkáposzta, az ügyes vőfély már folytatja is a rigmust:

*"A töltöttkáposzta más nemzetnél halál,
Hanem a magyarban már otthonra talál.
Jobb ez a heringnél, a vereshagymánál,
Ki ebből jól lakik, menten tótágast áll."*

Megtörténik, hogy nem ez a nemzeti étel kerül asztalra, hanem disznó orrával ízesített pároltkáposzta. Ebben az esetben így csendülnek a vőfély rigmusai:

*"Itt van a káposzta a disznó orrával,
Felhoztam hozzátok, egyétek sorjával.
Ne kaparásza ezt senki az ujjával,
Hanem csak fogja meg ótágú villával."*⁵

A vidáman falatozó násznépet csakhamar újabb meglepetés éri. A násznagy felemelkedik helyéről és poharát magasra tartva rigmussal köszönti a vendégsereget:

*"Kívánok mindennek zsiros vendégséget,
Bort, bűzát, szalonnát, tartós békességet,
Meg akinek nincs még: egy szép feleséget!
Aki rája iszik: friss, jó egészséget!"*

Lecsillapodván a zajos pohárcsengés, újabb étel jelenik meg az ajtóban s a vőfély már kezdi is verses mondókájával az új ételt ajánlani:

*"A harmadik ételt gazdánk jóságáért,
Elhoztam ökelme jó akaratjáért.
Szívesen adja ezt a háznak gazdája,
Ételét, italát tőlünk nem sajnálja."*

Következik a hús, mint főétel és kísérői. A hús vagy disznóságféle, vagy pedig vad, igen gyakran azonban tyúkhús mártással és répával. A vőfély egymásután szóval meg, mindenik ételhez hozzáfűz pársornyi rigmust. Kezdi a hurkával:

*"Édes násznagy uram, minden vesztleg legyen,⁶
Hogy asszony és leány hurkából részt vegyen!"*

Majd folytatja a mártásos tyúkhús felett:

*"Már a tyúk is itt van finom mártásával,
Szakácsnének elmetszé nyakát egy bicskával.
Nem káricsál többet kőkodács torkával,
Azért minden ember egye ezt kanállal!"*

A feltétként tálalt répa felett ilyen rigmust szól:

*"Édes a szeretet, édesden mutatjuk,
Édes ez a répa, édesden feladjuk.
Édes legyen étel! — gazdánknek ezt mondjuk, —
Édes legyen vége, szívesen kívánjuk!"*

A lakodalmi ebédhez sokszor kerül vad is terítékre. Fontoskodva mondja vőfélyünk rigmusát a nyúlhúshoz is:

*"Sokat fut a vadász, ballag a sürűbe,
Sokat hiába mász a hegy tetejére.
Vadászhat egy hétig, két hétig, egy hónap,
Gyakran csak az üres tarisznyájára kap.
Násznagy uram azért az asztalfőn lesi,
Tudnivaló pedig, hogy ezt nem érdemli.
De ha a magát akarja kimélni,
Itt vagyon a nyúlhús, tessék elkölteni!"*

⁵ T. i. a kezével.

⁶ Mindenki hallgasson, figyeljen.

Végül a sok asztali szónoklás mellett újra felhangzik egy rigmusos pohárköszöntő:

„Most vettem Tokajban egy nagy szőlőhegyet,
Ez a drága jó bor immár ottan termett.
Borban az igazság, bortól oszlik a gond,
Aki ezt nem hiszi és nem iszik: bolond!”

3. Változatos a névnap-i köszöntők sora is. Dallam nélkül, eredeti hasonlatokkal és képekkel cikornyázott rigmusok hangzanak:

„András-napja ma vagyon,
Eldöcögtem a fagyon.
Megérdemlek egy krajcárt,
Vagy egy pohár pálinkát!”

Hasonlóképen rövid a Ferenc- és József-napi rigmus is:

„Ferenc napját hallottam,
En is ide ballagtam.
Hamar az asszonyok sülik a malacot,
Adjanak hát nekem gyorsan egy darabot!”
„Egy kis tinta cseppent a csizmám orrára,
En is megjelentem Józsefnek napjára.
Józsefet az Isten sokáig éltesse,
Holta után pedig a mennybe vitesse!”

Eredeti elgondolás szerinti a következő köszöntőrigmus:

„Elindult a Febus⁷ ragyogó fényével,
Vágtassa az eget arany szekérével.
Az én írópennám nem szűnik kezembe,
Mig áldást nem mondok Károlynak fejére.
Károlyt hát az Isten sokáig éltesse,
Holta után dicsőségbe felvitessel!”

Mihály-napján ismét más köszöntővers hangzik:

„Világ harcmezeje ember életének,
Mily szépen tündöklék sugara fényének!
Nem lehetne nagyobb öröme szívemnek,
Mint ha látom napját feljönni nevének.
Kívánom hát, Mihály, éljél szerencsével,
Minden háznépddel szépen, békességgel.
Kerted ékesüljön sok gyenge virággal,
Növekedjen sok szép almafa-ágakkal.
Sokáig viruljon ragyogó virágod,
Végre az ég legyen örökös lakásod!
Mindezeket szívem tenéked óhajítja,
Tudom, kérésem az eget is meghajítja.
Írja fel az Isten maga levelébe,
A Bárány Úr Jézus pecsétetes könyvébe!”

Rigmus köszönti a Pálokat is, mégpedig igazán eredeti:

„Parnadusnak⁸ hegyéről, Ellikom⁹ mezejéről
Hajnalban indulván, itt azért megállván, —
Pengessük vigan a hársfát,¹⁰
Isten éltesse soká Pált!
Vig napokat szemeljen, örömben többet éljen.
Isten éltét terjessze hosszúra és nagy messze.

⁷ Phoebus (föbusz) = a Nap, más tiszaháti változatban: „Frébus, Frégus, Fégus.”

⁸ Parnasszus.

⁹ Helikon.

¹⁰ Hárfa helyett.

Búbánatnak árja szívét meg ne járja,
Sőt, a jó szerencse gyakran megtalálja!”

4. Végül szóljunk a dallamos gyermekmondókákról, melyekkel különösen a kisleányok kísérik játékaikat, körtáncaikat. Már a játékra hívogatásnak is van külön rigmusos alakja:

„Jertek lányok játszani, de valamit játszani!
Csencseréket, bugyboréket, Adám-látta nagy barackot!”

A mikor együtt vannak a kisleányok, körbeállanak és megcsendül nevető ajkukon a különös, monoton dallamú mondóka:

„Szerdán viszik a lányokat, a legszebbik lányokat.
Gyöngy, gyöngy, gyöngy, gyöngy, asszonyának
Gyöngykoszorút, a lányának vesszőt, vesszőt a hátára,
Hogy senki se lássa.”

Vagy körséta közben mondják hasonló dallammal:

„Sül a béles, sül, sül,
Ha megeszem, más sül.
De jó béles, de jó édes,
Ha kilépek, keserű lesz.”

Igen kedvelt a „királyné” nevű, táncos, dallamos rigmus is:

„Járok egyedül, félek egyedül,
Szép királyné, kit adsz nekem, kivel hazamenjek?
Nem kell nekem ez, nem szeretem ezt,
Csúnya keze, csúnya lába, csúnya topogása.
Járok egyedül, félek egyedül,
Szép királyné, kit adsz nekem, kivel hazamenjek?
Ez kell nekem, ez, ezt szeretem, ezt!
Szép a keze, szép a lába, szép a topogása.”

Kedves dallamú, érdekes játékhoz fűződnek a következő versek:

„Hajlik, hajlik egy meggyfa, nagy az árnyéka.
Alatta vagyon barna menyecske,
Akit szeretsz, vedd bel!
Ezt szereiem, ezt kedvelem,
Ez az én édes kedvesem!
Ha perdülnék, perdülnék, rózsá volnék, kerülnék,
Mégis kifordulnék.
Ég a gyertya, ha meggyűjtják,
Mikor ezt a táncot járják.
Járjad, járjad, jó katona,
Hadd dülöngjön ez a koma.
Allj be már, te kis lány,
Elég régen járod már!
Zöld paradicsom, lilium,
Kiállott a szívem, jól tudom.
Egy életem, egy halálom,
Tőled, rózsám, azt kívánom:
Allj be már, te kis lány,
Elég régen járod már!”

Sajnos, a nagyvárosok tangómuzsikája veszedelmes riválisa lett ezeknek a nép-lelkéből fakadt, kedves, közvetlenségükben is egyszerű mondókáknak, játékverseknek, közzöntőrigmusoknak és népdaloknak.

Beteg a fajtánk? Korcsosodik a magyarság? Merjük-e remélni, hogy nem halálos a baj? Merjük-e hinni, hogy van orvosság erre a bajra?! Igen! Hittel hisszük, hogy a magyarság lelki alkata, faji sajátosságai megbirkóznak ezzel a kóros korral. Kutatni kell a magyar néplelek mélységeiben szunnyadó őserőket. Apolnunk kell a magyar népdal termőfáját: a falusi nép lelkiségét! S akkor, — de csak akkor! —, mondhatjuk hitvallásunkat: „Magyarország nem volt, hanem lesz!”

Zsuffa Tibor

Levelesláda

— Ejnye, hát mán meg hová is tettem megen azt a kontraktust?! — böstörködik már jó félórája Abris gazda s végül odavágta az iratcsomót az asztalra s rádörgött keményen: — hogy a zistennyila csapjon a zegész paksamétumba, de az egész házba is, mindég kuttázkodnak a zember humijába...

Bizony, nagy méreg ez, különösen még, ha sürgősen kell az irás, mint például most. A múlt héten meg Péter gazdának maradt itthon a hizója, mert a kiváltott „passust” nem találták meg reggelre kelve. Pedig tüvé tették az egész házat. Kénytelen volt másikat váltani s a már kész hizót még tovább tartani, a legközelebbi vásárig. Mennyi költség, mennyi hiábavaló bosszúság!

Kispék Mihályt is azért rendelték ki-hallgatásra, mert a szabadságlevelét csurom-zsirosan adta át az őrmester úrnak. Köztudomású, hogy az iskolai értesítő könyvecskék — jó kemény fedéllel — a legideálisabb tejesköcsög-fedők.

Keresztlevelek, anyakönyvi kivonatok, végzések, idézések, bizonyítványok, értesítések, határozmányok, szerződések, biztosítási kötvény-, csekk- és postautalvány-szelvények, számlák, illetek, adókönyvecskék, nyugták, meghatalmazások, újabban a „jegyek” és az örvedetesen szaporodó takarékbetétkönyvek, valamint a pecsétektől komoly testamentum, hogy hol nyernek elhelyezést egy-egy gazda házában, azt a Mindenhatón kívül senki sem tudja megmondani.

Ha valahová, ide betüzerint illik: Ahány ház, annyi szokás! A faltól 10 fokban szögben elhajló képek és „tyükrök” mögött, gerendák repedéseiben, ablakokban, a nagy csatos imakönyvekben, vagy a kamorában egy ócska deszkaládjában, mint egércsemege.

Kivétel a takarékbetétkönyv és a forgópénz, mert ezek a „derékaljban” rejtőznek, illetve bujdókálnak a szerint, hogy a rejtekhelyükre hol s mikor akad rá a család „aranyifjúsága”.

Ez az — enyhén szólva — „rendetlenség” olyan a régi időkbelől még itt felejtett csökevény, amely sehogyan sem illik bele a mai, „tanulj, fiam, légy okosabb apádnál!” világba.

Ma már, midőn a legegyszerűbb gazda is annyi iratot őriz és tart nyilván, amennyit 50 évvel ezelőtt még a fiskális sem, ma már egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a falu érdekében e téren is cselekednünk kell.

A legjobb megoldás a levelesláda. Nem az öreg, szürágoit tulipánosládák rehabilitációjára gondolok. Ezek ma már legtöbb helyen az ajtó mögött kuporognak és ki sem vet rájuk ügyet.

Kizárólag az iratok elhelyezésére, rendbentartására és megőrzésére szolgáló szekrényekre. Lehetőleg egységes típusával, magyaros ornamentikájával mielőbb megkedveltetni magát és nélkülözhetetlen jóbarátjává válik gazdájának. 55x30x20 cm méretezésben, két rekeszre osztva, zárral, vagy ami még jobb: lakattal biztosítva idegen kezek elől. Kivitelezés kettős: egyszerű és lemezzel bélelt tűzbiztos formában.

A helybeli asztalosok egyikével elkészítettjük a levelesláda mintáját s egy népművelési előadás keretében ismertetjük célját. Az eredmény nem maradhat el, pláne, ha előzetesen összegyűjtött példákkal illusztráljuk, hogy csupán egyetlen irat elkallódása folytán sokkal több kár származik, mint a levelesláda ára.

A mintát természetesen vegyük át a népművelés részére, a népművelési iratok megőrzésére, mert, mi tagadás — egymás között bevallhatjuk — nálunk is előfordul, hogy félóráig keresünk olyan iratot, amelyről pedig „biztosan tudjuk”, hogy hová tettük.

A láda, tömegesen készítve, megbecsült keresethez juttat derék iparosokat és hála száll a népművelő felé, akinek a családok ennyire belső és látszólag jelentetelen „ügyére” is kiterjed a figyelme.

A muskálly-cserépben díszeskedő, magyaros faragással cifrázott viráglétrákról jóleső érzéssel siklik át a tekintet a virágos levelesládára, mely egy lépéssel közelebb vitte gazdáját a kultúrához.

Litván

Sikeres népművelői tevékenység hírért kapjuk Zalából

A vármegye új népművelési titkára: Markos Jenő igen életrevaló megoldással segítette sikerhez a népművelés ügyét. A hatáskörébe tartozó terület azon népművelőiből, akik eddig is kiváló munkát végeztek, megalakította a „repülő-előadók” csoportját. Ezek az előadók sorra látogatják a községeket, hogy a helyi népművelőkkel összefogva — az ismeretlen előadó varázsszával is! — újra fölfokozzák az érdeklődést a népművelés ügyével szemben.

Az idegen előadók minden községben nagy tömegeket vonzanak. K. D.

Felelős szerkesztő: Hankiss János. — Felelős kiadó: Milleker Rezső.